

<https://helda.helsinki.fi>

Menetetty sankaruus. : Mahdollisuuksien retoriikkaa

Salmi-Niklander, Kirsti

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
2010

Salmi-Niklander , K 2010 , Menetetty sankaruus. Mahdollisuuksien retoriikkaa . julkaisussa I
Kemppainen & U-M Pelttonen (toim) , Kirjoituksia sankaruudesta . Vuosikerta. 2010 ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia , Nro 1283 , Vuosikerta. 2010 , Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura , Sivut 288-324 .

<http://hdl.handle.net/10138/230129>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

MENETETTY SANKARUUS

Mahdollisuuksien retoriikkaa

Kirsti Salmi-Niklander

Katse varjoihin

Menetetty sankaruus on yksi antisankariuden muodoista: sankari ei kykene syystä tai toisesta täyttämään niitä odotuksia joita hän on herättänyt, vaan hänen lahjansa kuluvat hukkaan ja jäävät hyödyntämättä. Luonnehtimalla tutkimuskohdettani menetettyjen mahdollisuuksien retoriikaksi korostan sitä, että sankaruuden menettäminen ei ole henkilökohtainen ominaisuus tai ennalta määrätty kohtalo. Menetettyjen mahdollisuuksien retoriikka kertoo yhtä paljon tulkitsijoista kuin tulkittavista, yhtä paljon ajasta jossa tulkintoja tehdään kuin ajasta jota tulkinnat koskevat.

Regenia Gagnier tarkastelee tutkimuksessaan *Subjectivities* (1991) brittiläisten 1800-luvun ja 1900-luvun alun työväenluokkaan kuuluneiden ihmisten omaelämäkerrallisten tekstien retorisia keinoja. Gagnier määrittelee retoriikan suostuttelevaksi puheeksi, joka kohdistuu tiettyyn yleisöön. Retoriikan tutkimus analysoi tiettyjen tapahtumien ja olosuhteiden pohjalta tehtyjä arvioita ja niihin kytkettyjä arvotuksia.¹ Retoristen keinojen avulla rakennetaan ja puretaan elämäkertojen myyttejä. Jean Peneffin² mukaan myytit luovat kehyksiä, jonka

1 Gagnier 1991, 4–5.

2 Peneff 1990, 36.

avulla yksilöt tulkitsevat sekä omaa henkilöhistoriaansa että muiden ihmisten elämäntarinoita. Sattumanvaraisista tosiasioista ja tapahtumista rakennetaan näin (oma)elämäkerrallisia tapahtumia.

Tarkastelen lähemmin kahta 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun legendaarista luuseria, ylioppilas Pekka Hartikaista (1861–1889) ja työläiskirjailija Kasperi Tanttua (1886–1918). Olen tutustunut näihin henkilöihin tutkiessani käsinkirjoitettuja lehtiä vaihtoehtoisena julkaisumuotona 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun nuorten aikuisten keskusteluyhteisöissä, osakunnissa ja työväenliikkeen nuoriso-osastoissa.³ Tarkastelen Pekka Hartikaisen ja Kasperi Tantun elämänvaiheista rakennettuja myyttejä, joissa heidän elämänvaiheitaan käsitellään valikoiden, tyylitellen ja vahvoilla moraalisilla asetelmilla.

Menetettyjen mahdollisuuksien retoriikka saa Suomessa omia muotojaan, joiden juuret ulottuvat pitkälle menneisyyteen. Suomen historiassa toistuvat menestystarinat nuorista miehistä, jotka ovat nousseet sitkeytensä, älynsä ja sosiaalisten taitojensa avulla köyhistä oloista menestykseen akateemisella tai taloudellisella alalla. 1800-luvun historiassa hyviä esimerkkejä ovat Elias Lönnrot ja Antero Varelius. Irma Sulkunen suuntaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran historiassa⁴ huomionsa varjoihin: ”[J]okaisella kanonisoidulla vaikuttajalla oli omat varjonsa: yhtäältä oman persoonallisuuden piilotetut puolet ja toisaalta ne toimijat, jotka jäivät suurmiehiksi korotettujen varjoon joko heidän tukijoinaan tai syrjäytettyinä vastapooleinaan.”

Esimerkkinä syrjäytetystä lahjakkuudesta Sulkunen nostaa esille D. E. D. Europaeuksen, jota hän luonnehtii sanoilla ”originelli ylioppilas-tiedemies-kulkuri, kosmopoliitti fennomaani, demokraattinen pasifisti”. Europaeuksen lupaavasti alkanut ura kääntyi syöksykierteeksi 1840-luvun lopulla: hänet leimattiin sosiaalisesti, mitätöitiin tieteellisesti ja ”hänen naurettavina tai sääliävinä pidetyistä tempauksistaan tuli nopeasti etabloituneiden tutkijoiden tai sellaisiksi pyrkivien yhteistä huvia”. Elias Lönnrot antoi Sulkusen mukaan luvan tähän

3 Artikkelin on kirjoitettu Suomen Akatemian rahoittamassa tutkijatohtorin hankkeessa ”Käsinkirjoitetut lehdet vaihtoehtoisena julkaisumuotona 1800-luvun ja 1900-luvun alun Suomessa” (projektinumero 1115249)

4 Sulkunen 2004, 12–13.

marginalisoimisprosessiin, vaikkei suoraan itse osallistunut siihen.⁵

Menetettyjen mahdollisuuksien retoriikassa toistuvat toimijuuden, hyväksikäytön ja vastuun teemat. Pohdin näiden kahden esimerkkitapausten valossa seuraavia kysymyksiä: Millaiset historian vaiheet kutsuvat häviäjiä? Miten heitä tuotetaan ja mihin heitä tarvitaan? Miten vastuun ja moraalien kysymykset painottuvat menetettyjen mahdollisuuksien retoriikassa? Onko vastuu yksilön sortumisesta vain hänellä itsellään vai myös yhteisöllä?

Pekka Hartikaisesta ja Kasper Tantusta on käytettävissä varsin paljon aineistoa: sekä heidän omia kirjoituksiaan ja aikalaisdokumentteja että heidän kuolemansa jälkeen tuotettuja tutkimuksia, elämäkerrallisia artikkeleita, kaunokirjallisia muistelmia ja muistitietohaastatteluja. Näissä lähdeaineistoissa nousevat esille unohtamisen ja muistamisen jännitteet. Vaikka heidän elämänsä jäi lyhyeksi ja heidän saavutuksensa monessa suhteessa täyttymättömiksi lupauksiksi, he ovat kuitenkin jääneet ikätovereidensa mieleen ja askarruttaneet myös tulevien sukupolvien kirjoittajia. Eri aikoina tuotettujen aineistojen vertailu antaa mahdollisuuden tarkastella muistamisen, vaikenemisen, vihausten ja unohtamisen verkostoja. Näiden henkilöiden avulla kertojat ja kirjoittajat käsittelevät myös omia ja oman sukupolvensa toiveita, pelkoja ja pettymyksiä.

Unohdus ja hiljaisuus murtuivat vasta vuosikymmeniä näiden henkilöiden kuoleman jälkeen. Pekka Hartikaisen kohtalo nostettiin esille sekä Arvid Järnefeltin *Vanhempieni romaanissa* (1928–1930) että Martti Ruudun *Savo-Karjalaisen osakunnan historian* ensimmäisessä osassa (1938). Kasper Tantun muiston merkittävin elvyttäjä oli Raoul Palmgren *Joukkosydän*-tutkimuksen toisessa osassa (1966)⁶, vaikka hänen runonsa ja elämäntarinansa oli nostettu esille jo aiemmin työväenrunouden *Käy eespäin* -antologiassa (1957) sekä monissa lehtikirjoituksissa. Mainitut teokset herättivät kiinnostukseni näihin historiallisiin henkilöihin, ja olen lähtenyt purkamaan Järnefeltin, Ruudun ja Palmgrenin tulkintoja alkuperäisen lähdeaineiston avulla. Olen etsinyt myös Pekka Hartikaisen ja Kasper Tantun omaa ääntä painetuista ja käsinkirjoitetuista lähteistä.

5 Sulkunen 2004, 107–109.

6 Palmgren 1966, 310–320.

Pekka Hartikaisen ja Kasperi Tantun elämäntarinoissa on monia rinnasteisia piirteitä: molemmat olivat lähtöisin vaatimattomista oloista Etelä-Savosta. Pekka Hartikainen oli kotoisin Rantasalmelta, hänen isänsä oli haudankaivaja ja talonomistaja. Hän pääsi varakkaiden suojelijoiden tuella oppikouluun ja kirjoitti ylioppilaaksi Kuopion lyseosta vuonna 1880. Samana vuonna Pekka Hartikainen aloitti opinnot Helsingin yliopistossa. Kasperi Tanttu taas oli lähtöisin ”köyhimmästä maalaisköyhälistöstä”, kuten Raoul Palmgren asian määrittelee. Hänen äitinsä oli loisivaimo Loviisa Tanttu (1854–1916) Hirvensalmelta. Kasperi oli keskimäinen Loviisan kolmesta aviottomasta lapsesta, joiden kaikkien isä oli tiettävästi työmies Taneli Penttinen.⁷ Kasperin muodolliset opinnot jäivät niukoiksi, mutta hän hankki itseopiskelulla laajan yleissivistyksen ja kielitaidon.

Pekka Hartikainen ja Kasperi Tanttu osoittivat huomattavia lahjoja, jotka herättivät lähiympäristön ja ulkopuolistenkin huomiota. Molemmat olivat myös ihmisinä karismaattisia ja valloittavia, mikä tuli esille heidän esiintymisessään: Pekka Hartikaisen lauluesityksissä ja murrejutuissa sekä Kasperi Tantun lennokkaissa esitelmissä ja säkenöivissä keskusteluissa. Elämäkertakirjoittajat huomauttavat kuitenkin, että ratkaisevat luonteen heikkoudet ajoivat heidät tuhoon. Mutta oliko lopullinen syy vain heissä itsessään? Kuuluiko vastuu myös niille, jotka olivat nostamassa heitä esille mutta käyttivät heitä hyväksi ja hylkäsivät heidät ratkaisevassa vaiheessa?

Hahmotan Pekka Hartikaista ja Kasperi Tanttua käsittelevissä muistelmissa kaksi erilaista menetettyjen mahdollisuuksien retorista mallia. Pekka Hartikaisen elämäntarina perustuu asetelmalle: ”Hänestä olisi voinut tulla jotain merkittävää, jos...” Kasperi Tantun tarinan retoriikka taas painottuu eri tavalla: ”Hän luuli olevansa (ja muut luulivat hänen olevan) jotain merkittävää, mutta...”. Jos-retoriikka siis määrittelee menetetyt mahdollisuudet todelliseksi, mutta-retoriikka taas alun perin illuusioksi tai jopa tietoiseksi huijaukseksi.

Myös heidän elämänvaiheidensa kuvauksissa on mahdollista hah-

7 Palmgren 1966, 310. Tieto lasten isästä mainitaan monissa lähteissä (myös Ripatti 1960) vaikka Taneli Penttinen ei koskaan tunnustanut isyyttään ja tieto perustui lähinnä kyläjuoruihin.

mottaa yhteisiä piirteitä, jotka toistuvat menetettyjen mahdollisuuksien retoriikassa. Traaginen sankari (vrt. Päivi Lappalainen tässä teoksessa) syntyy vaatimattomiin oloihin, mutta osoittaa lupauksia suurista lahjoista. Hän kohtaa auttajia ja tukijoita, jotka johdattavat häntä eteenpäin. Monessa tapauksessa juuri nämä tukihenkilöt ovat kuitenkin johdattamassa sankaria tuhoon joko houkuttelemalla häntä uskomaan itsestään liikoja tai tarjoamalla hänelle muita houkutuksia. Sankari ei osaa vastustaa näitä houkutuksia, jotka johdattavat hänet pois päämäärästään, vaan sortuu. Sortuminen ei usein ole suoraviivainen prosessi, vaan sankari tekee vielä parannuksen ja yrittää uudelleen. Lopulta tuho on kuitenkin väistämätön.⁸ Nämä kaikki vaiheet ovat hahmotettavissa sekä Pekka Hartikaisen että Kasperin Tantun tarinoissa, mutta ne saavat erilaisia muotoja, jotka liittyvät sekä heidän yksilöllisiin kohtaloihinsa että ajan poliittis-historiallisiin käännteisiin.

Pekka Hartikainen ja sinapin maku

Arvid Järnefelt on omistanut Pekka Hartikaiselle kokonaisen luvun *Vanhempieni romaanissa*. Tässä havainnollisessa ja moniin aisteihin vetoavassa kertomuksessa hän rakentaa kuvan Pekasta viattomana maalaispoikana, joka joutui suuressa maailmassa houkutusten uhriksi. Järnefelt toteaa tarinan aluksi, että aloittaessaan opintonsa Helsingin yliopistossa Pekka Hartikainen ei osannut puhua kuin savon murretta. Vai oliko murre tietoinen valinta? Kirjoituksissaan hän käytti sekä savon murretta, asiasuomea että kaunokirjallisia keinoja kuten ironiaa ja parodiaa. Olisiko hän pystynyt läpäisemään oppikoulun oppimatta puhumaan ”yleissuomea”?

Järnefelt kertoo havainnollisesti ja yksityiskohtaisesti tarinan Pekan noususta lyhyeen kuuluisuuteen. Tämä tapaus sijoittuu Vanhalle yliopilastalolle ja ajoittuu luultavasti syyslukukaudelle 1880, jolloin Pekka oli aloittanut opintonsa Helsingissä. Muutaman ryypyn innoittamana Pekka nousi laulamaan koko ravintolasalin yleisölle pitkää rekilaulua, josta Järnefelt lainaa vain yhden säkeistön:

8 Marko Aho on hahmottnut samansuuntaisen sortuvan sankarin mallin tutkimuksessaan, joka käsittelee suomalaisia iskelmäitä (2003).

On niitä Suomessa syntynyt,
 Noita suuria patruuneita,
 Mutta harvat on vanhaksi elänyt
 Noita tukkijunkkareita!

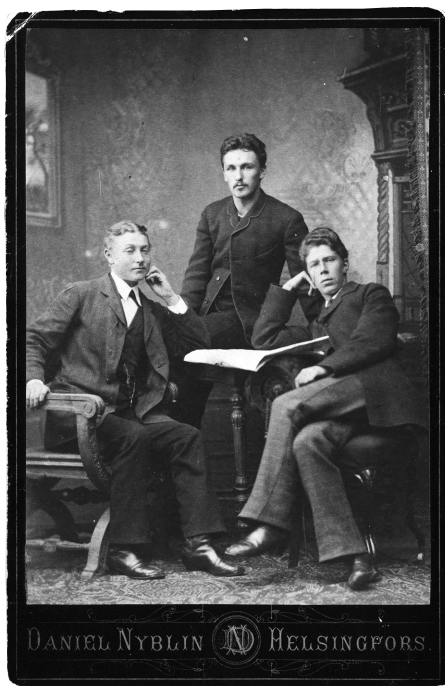
Sitäkin tarkemmin Järnefelt kuvailee Pekan kapinahenkisen laulun aiheuttamia reaktioita yleisössä, vaikkakaan kaikkietävä kertoja ei tuo suoraan esille omia reaktioitaan:

Salit kajahtelivat hyvästi. Toinen, kolmas, neljäs... seitsemäs värssy. Nuoret toverit kaikista pöydistä kurkoittivat päättään laulajaa kohden. Sekä sanat että nuotti oli kaikille tuttu. Mutta että tuo salomaiden rekilaulu nyt kajahteli näissä upeissa saleissa ja korupylvästöissä, se oli toki odottamatonta jokaiselle. [...] Laulun kapinoiva tendenssi tuntui näissä saleissa melkein samalta kuin jos joku frakkiin ja valkoisiin hanskiksiin pukeutunut herrasmies olisi ilmestynyt tänne sontainen talikko kädessä.

Monet lähtivät pois, useimmat kuitenkin jäivät: ”Pekalle tilattiin kaulankastiketta, ja pian syntyi remuava yhteisryyppäys. Pekka lauloi lakkaamatta, ja hänessä kumpusi loppumattomien rekilaulujen lähde, ja aineiden tilaukset yhä uudistuivat.” Tästä saivat alkunsa Pekan laulattamisillat, joita Järnefelt kuvaa vastavuoroisena vaihtona: Pekkaa syötettiin ja juotettiin ja hän puolestaan ravitsi kuulijakuntaansa lauluillaan ja ”mehevällä savolaisella huumorillaan”.

Arvid Järnefelt esitteli Pekka Hartikaisen myös äitinsä Elisabet Järnefeltin salongissa. Elisabet Järnefelt oli hyvin kiinnostunut nuoresta savolaispojasta, koska hän halusi luoda yhteyksiä aitoihin kansanihmiin. Järnefelt kuvailee, miten tovereiden piirissä suulas ja sanavalmis Pekka muuttui ujoksi ja hiljaiseksi, kun Elisabet otti hänet huomionsa kohteeksi ja houkutteli hänet keskusteluun realistisen kirjallisuuden perusideoista: ”He istuivat vähän muista erillään, Elisabet sohvassa, Pekka nojatuolissa, jonka nojaa hän ei tosin käyttänyt, vaan oli ujoutaan suorana kuin tikku, kämmenet hermostuneesti värisivät. Taas entisenä maalaispoikana, joka ei osannut sinappia syödä.”

Järnefelt viittaa sinapin syömisellä pieneen anekdoottiin, joka sijoittuu myös Elisabet Järnefeltin salonkiin. Pekka ei ollut tottunut voilei-

Pekka Hartikainen kuvassa (vas.) ystävänsä Arvid Järnefeltin (keskellä) ja kolmannen, tuntemattoman nuoren miehen kanssa. Valok. Daniel Nyblin, Helsinki. Museovirasto.

päpöydän antimisiin ja lappoi lautaselleen ja sitten suuhunsa lusikoitain sinappia. Muut ihmettelivät, kun Pekka tuli kasvoiltaan ”keitetyn ravun väriiseksi”, mutta hän ei halunnut myöntää erehdystään vaan lusikoi suuhunsa kaiken sinapin. Sinapin maku havainnollistaa Pekan ja sivistyneistön ristiriitaista kohtaamista, jossa hyvää tarkoittavat eleet voivat kääntyä vastakohdakseen.

Arvid Järnefelt kuvaa salongissa syntyneitä jännitteitä Elisabetin, Pekan ja Juhani Ahon välillä. Lopulta Juhani Aho ”sai Elisabetin kokonaan itselleen”, kun taas Pekka vetäytyi pois salongista häveten hunningolle ajautuvaa elämäänsä. Hän joutui laulusiltojen myötä viina- ja vekselikierteeseen: ”Kaikki luvut jäivät, lopulta hän ei ollut muuta kuin remuavien piirien huvilaulaja.”

Järnefeltin kertomus Pekka Hartikaisesta on vetoava ja uskottava, mutta verratessani sitä muihin kertomuksiin sen fiktiiviset ja romanti-soivat piirteet vahvistuvat. Järnefelt ei tuo juuri ollenkaan esille Pekan kirjallisia ansioita, joita pidettiin huomattavina. Tässä suhteessa Martti

Ruutu on *Savo-karjalaisen osakunnan historiassa*⁹ täydentänyt Järnefeltin kertomusta arkistoaineiston ja osakunnan jäsenien muistitiedon pohjalta. Hän määrittelee Hartikaisen toveripiirinsä suurimmaksi kirjalliseksi lupaukseksi: ”Pojan taiteelliset lahjat olivat niin ilmeiset, että yleisesti odotettiin hänestä tulevan kirjallisella alalla jotain erikoista”. Tämä on varsin painava arvio, kun otetaan huomioon, että samaan toveripiiriin kuuluivat Arvid Järnefeltin lisäksi myös Juhani Aho ja kirjailijana uransa aloittanut Matti Kurikka. Pekka sai osakunnan palkinnon novellistaan ”Keisarin tuttu” (1882), jossa hän mehukkaalla savon murteella kuvailee kotiseutunsa ihmisiä.¹⁰ Pekka oli käsinkirjoitetun *Savo-Karjalainen*-lehden ahkera toimittaja. Hän järjesti kansantajuisia luentoja ”Suomalainen Nuija”-järjestön piirissä sekä suoritti ensimmäisenä Helsingin yliopistossa tutkinnon unkarin kielessä. Menetettyjen mahdollisuuksien retoriikka korostuu siis Ruudun tutkimuksessa vielä vahvemmin kuin Järnefeltin muistelmassa.

Savo-karjalaisen osakunnan pöytäkirjoissa ja historiikeissa Pekka Hartikaisen opintouran alamäki hahmottuu monivaiheisena prosessina. Opintojensa alkuvuosina hän sai osakunnassa monia tehtäviä sekä keväällä 1882 kansatieteelliset tutkimusstipendit Kuopion ja Tuusniemen pitäjissä tehtäviä kenttätymatkoja varten. Joululomalta 1882 hän ei kuitenkaan palannut Helsinkiin, uusi kirjuri valittiin tilalle eikä Pekan nimi esiintynyt missään asiakirjoissa koko kevätlukukaudella. Syksyllä 1883 hän oli taas paikalla ja valittiin jälleen moisiin luottamustehtäviin.

Mitä Pekka Hartikainen on itse kertonut näistä tapahtumista? *Savo-Karjalainen*-osakuntalehden kirjoituksista suurin osa on kirjoitettu nimimerkeillä, mikä oli yleinen käytäntö käsinkirjoitetuissa lehdissä. Ikävä kyllä Martti Ruutu ei ole avannut näitä nimimerkkejä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, joten olen tunnistanut Pekka Hartikaisen kirjoituksia lähinnä niiden sisällön perusteella. Oletan, että hän kirjoitti nimimerkillä ”Härkäpoika” kertomuksen ”Alku työn kaunistaa, lopussa kiitos seisoo” 4.10.1882. Minäkertoja kuvaa raamatullisilla vertauksilla ”suoran savolaisen” kokemuksia Helsingissä:

9 Ruutu 1938, 316–318.

10 ”Keisarin tuttu” ja Pekka Hartikaisen toinen murrejuttu julkaistiin ylioppilaskunnan Elias Lönnroten 80-vuotisjuhlan kunniaksi julkaisemassa albumissa.

Kuinka ällistyykään suora savolainen, kun hän ensikerran astuu tähän Babyloniin, suureen Helsingin kaupunkiin; hän näkee pilven korkuiset palatsit ja suuret rakennukset. Kuinka suuri on heidän pituutensa ja kuinka äärettömiin heidän korkeutensa kohoa! Mikä juhllaisuus, mikä suurenmoinen komeus! Ja tuo kaikki on ihmiskädellä tehtyä; se on hänen neronsa tuote. Kuitenkaan hän ei mene suunniltansa, hän ajattelee rauhassa: katoovaista olet sinä kuitenkin! [...]

Kertoja etenee kuvaamaan osakunnan kokousta, jossa hän arvostelee ensiksikin teennäistä käytöstä ja sitten kielipolitiikan pintapuolisuutta. Osakuntajuhlan päätteeksi vanhemmat ylioppilaat intoutuvat laulamaan ”ruotsalaisia roska-lauluja”, kuten kertoja ne määrittelee: ”Hän toivoo saavansa kuulla edes suomalaisia kansanlauluja, mutta hänen korvissaan kuuluu vain – kuitenkin joillakuilla mainioilla poikkeuksilla – paljasta venskaa.”

Pekan laulusillat olivat kulttuurinen reaktio näihin kokemuksiin, mutta myös suomenkielisen sivistyneistön asenteisiin. Suhtautuminen suulliseen perinteeseen oli Savo-karjalaisen osakunnan jäsenten keskuudessa jännitteistä. Samoina vuosina, kun Pekka Hartikainen kokosi toveripiiriään laulusiltoihin, luotiin myös perustaa folkloristiikalle akateemisena tieteenalana. Pekka valittiin Kaarle Krohnin ja Kustavi Grotenfeltin kanssa järjestämään satujen keruu- ja julkaisuhanketta Savo-karjalaisen osakunnan alueella.¹¹ Osakunnan piirissä suunniteltiin syksyllä 1881 kansanlaulukokoelman julkaisemista osakunnan keräelmien pohjalta. P. J. Hannikainen ja K. A. Bäckström tekivät asiasta aloitteen, mutta huomauttivat että laulujen julkaiseminen vaatii niiden uudelleen sanoittamista: ”Sillä sanat semmoisenaan, kuin ne kansan suusta ovat kirjoitetut, owat näissä nyky-ajan lauluissa niin kuin tiedetään ylimalkain wallan ala-arvoisia sekä muodon että sisällyksen puolesta.”¹²

Pekka oli suurella innolla mukana K.P.T:ssä, joka oli radikaaleimpien suomenmielisten vapaamuotoinen seura 1880-luvun alussa¹³. *Savo-Karjalaisen* numeron 4.10.1884 hän toimitti kokonaan itse ja sai

11 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa ei kuitenkaan ole mitään tietoja hänen keräelmistään.

12 Savo-karjalaisen osakunnan pöytäkirja 28.9.1881.

13 Ruutu 1938, 207–223.

tilaisuuden julistaa nuorille osakuntalaisille mielipiteitään, joista tuli eräänlainen henkinen testamentti:

Elkää halveksiko nokista kaskimiestä, niin kuin, ikävä kyllä, vielä nytkin usein saadaan nähdä. Hän ja hänen moisensa, tietäkää se hyvät herrat, ne owat juuri niitä, jotka owat elättäneet ja yhä elättävät teitä ja koko tuota suurta wirkamiesjoukkoa, jonka suurin työ on ollut päästä wirkaan.

Kritiikissä on välillä myös itseironinen sävy. Kirjoituksessa ”Ajan kysymyksiä” kuvataan nykyisiä ylioppilaita ”yhteiskunnan syöpäläisinä”, joiden unelma on ”muhamettilaisten taivas” ihanine naisineen, rypäleineen ja tulisine viineineen. ”Ja hänen todellinen elämänsä, millainen se on? Se on waan yksi huima hutikka ja kowa kohmelo päälle”. Pekka Hartikainen saarnaa ylioppilaille työn ja tasa-arvon merkitystä: ”Olisiko sinulla, jolle yhteiskunta on antanut täydellisen kasvatuksen, oikeus syödä leipää sen edestä, jolle yhteiskunta ei ole antanut mitään kasvatusta? Nurin, kokonaan nurin on nykyinen yhteiskunta, waan te nuoret, tehkää te uusi yhteiskunta, missä oikeus wallitsee.”

Keväällä 1885 Pekka Hartikainen, joka oli tuolloin 24-vuotias, valittiin vielä vuosijuhlan puhujaksi, mutta samalle lukukaudelle ajoittui taloudellinen romahdus. Useimmilla osakuntalaisilla oli kiertävä 150 markan velka vippikassaan, jonka he ajoittain maksoivat takaisin ja nollasivat sakkokorot. Pekankin osalta tämä järjestelmä toimi pitkään, mutta lopulta hän ajautui velkakierteeseen. Sakkokorot kohosivat huiumiin summiin, ja viimein hänen takaajansa joutuivat maksamaan velat. Huolimattomuus raha-asioissa oli alkanut ryöstäytyä käsistä osakunnan piirissä, mikä johti otteiden tiukentamiseen. Viimeinen tieto Pekasta on huhtikuulta 1886, jolloin hän piti ”laulunsekaisen esitelmän” osakunnan klubi-illassa.¹⁴

Arvid Järnefeltin kertomus nuoren Pekka Hartikaisen kuolemasta 1889 poikkeaa muiden lähteiden antamista tiedoista. Järnefelt sijoittaa dramaattisen tarinan Pekan viimeisistä vaiheista jonnekin määrittelemättömään paikkaan maaseudulle: Pekka oli lopulta tehnyt suu-

14 *Savo-Karjalainen* N:o 14, 10.4.1886.

ren parannuksen ja puuhannut nimeä vekselinuudistukseen. Aika oli kuitenkin niin täpärällä, että hän lähti juoksemaan yli peninkulman matkaa läheiseen kaupunkiin. ”Hänen sen matkan juostuansa – sitä oli kai vähän toista peninkulmaa – hänessä jokin rävähti. Hän sairastui keuhkokuumeeseen ja siihen kuoli.”

Todellisuudessa Pekka Hartikainen vietti viimeiset vuotensa Viipurissa ja elätti itsensä jotenkuten kirjoittamalla juttuja *Tapioon* ja *Wiipurin Sanomiin*. En ole löytänyt tietoja hänen kuolemastaan Viipurin tai lähipitäjien kirkonkirjoista, mutta hänen nekrologinsa *Wiipurin Sanomissa* julkaistiin heti hänen kuolemansa jälkeisenä päivänä 29.9.1889. Sen on todennäköisesti kirjoittanut entinen opiskelutoveri Matti Kurikka, joka tuolloin oli *Wiipurin Sanomien* päätoimittaja. Tässäkin nekrologissa korostetaan Pekan lahjoja ja sosiaalisia taitoja: ”Wainajan iloinen humoristinen mielenlaatu ja lupaavat lahjat herättivät huomiot, ja hänen ystäväpiirinsä oli laajempi kuin ehkä kenenkään muun. [...] Wiimein tuli ’top tykkään’, hän ei voinut enää hoitaa liian suureksi kasvanutta epäedullista osakuntavelkaansa.”

Pekka Hartikaisen elämää muisteltiin myös osakunnan vuosijuhlassa 1890, jossa Matti Waronen esitti tavan mukaan muistopuheen edellisen vuoden aikana kuolleille osakuntalaisille. Pekan kuolinsyyksi määriteltiin riuduttava keuhkotauti. Muistosanoissa tuotiin myös esille Pekan laaja ystäväpiiri, jonka hän voitti ”terävällä huumorillaan, tarkalla huomaamiskyvyllään, mutta ennen kaikkea suoralla avomielisellä luonteellaan”. Syyt Pekan sortumiseen esitetään avoimena kysymyksenä: oliko syynä luonteen heikkous vaiko ”pääkaupungin monenmoiset niin avomieliselle sydämelle vaaralliset vietykset”? Pekka oli joka tapauksessa saanut kandidaattitutkintonsa melkein valmiiksi.¹⁵

Vuosien 1890 osakuntahistoriikissa kerrotaan opiskelijoiden tapa kulttuurin kohentumisesta: raittiusaate oli alkanut 1880-luvun lopulla saada suosiota myös opiskelijoiden keskuudessa. Raha-asoiden hoito oli tullut säännöllisemmäksi, kun lainarahaston sääntöjä tiukennettiin. ”Yleisesti on ruvettu enemmän lukemaan ja tekemään työtä, ja n.s. elämän tutkiminen on jäänyt vähemmälle”, luonnehtii historiankin kirjoittaja.

15 Vuosijuhlassa esitetyt puheet on sisällytetty osakunnan historiikkiin vuodelta 1890.

Kasperī Tāntun elāman myyttejā ja niiden purkamista

Kasperī Tānttu on kompleksisempi ja ristiriitaisempi henkilö kuin Pekka Hartikainen. Menetettyjen mahdollisuuksien retoriikkaan liittyy hänen kohdallaan myös piirteitä antisankarista, joka käyttää lahjojaan väärin tarkoituksiin ajaen itsensä tuhoon. Kasperī Tānttu koki väkivaltaisen ja poikkeuksellisen traagisen kuoleman, sillä hänet tavallaan surmattiin kahdesti: hän pelastui täpärästi punaisen teloituskomppanian edestä Haminassa, mutta valkoiset lopulta surmasivat hänet Kouvolassa.

Tāntun elämään liittyy lukuisia kysymyksiä, vihjauksia ja hiljaisuuksia. Olen tiivistänyt ne kolmeen kysymykseen, jotka kytkeytyvät toisiinsa: Mikä oli hänen suhteensa rakkauteen, kiintymykseen ja seksuaalisuuteen? Millä hän elätti itsensä sen jälkeen kun hän oli heittäytynyt vapaaksi taiteilijaksi vuonna 1911? Kuka surmasi hänet ja miksi?

Kukaan muu kirjoittaja ei tietääkseni ole aikaisemmin esittänyt suoraan kysymystä Kasperī Tāntun seksuaalisesta suuntautuneisuudesta. Aloin pohtia tätä kysymystä luettuani Raoul Palmgrenin huomautuksia Kasperī Tāntusta ja niistä reaktioista, joita hän herätti työväenliikkeen piirissä: ”Kaikilla työväentahoilla ei pehmeäluontoisen, kauneutta palvovan, pienikokoisen ja boheemimaisesti pukeutuvan Tāntun vallankumousinnostusta otettu oikein täydestä, ei ainakaan aluksi”.¹⁶ Kasperī Tāntun arveluttavaan moraaliin ja epämääräisiin tulonlähteisiin viittaavat monet kirjoittajat, tosin useimmat vain vihjauksilla ja avoimilla kysymyksillä. Sen sijaan olen löytänyt ainakin neljä erilaista vastausta kolmanteen kysymykseen, joka koskee hänen kuolemaansa.

Kasperī Tānttua koskevassa keskustelussa käyvät vuoropuhelua kolme aikakautta: 1900-luvun alku, 1960–70-luku ja 2000-luvun alku. Hänen elämäänsä käsittelevissä tutkimuksissa, lehtikirjoituksissa ja muistitiedossa hiljaisuudet risteytyvät, tihentyvät ja saavat uusia merkityksiä, kun kirjoittajat ja muistelijat viittaavat toisiinsa, kommentoivat toisiaan ja jopa riitelevät keskenään. Miten voin tulkita vihjauksia, sitä mitä kirjoittajat melkein sanovat mutta eivät ihan sano? Vastaa-
vanlainen vihjausten ja hiljaisuuksien verkosto hahmottuu myös aika-

16 Palmgren 1966, 318–319.

laisteksteistä: Kasperin Tantun omista kirjoituksista, lehtikirjoituksista ja arkistolähteistä.¹⁷

Miksi kysymys Kasperin Tantun seksuaalisesta suuntautumisesta on edelleen hämmäntävä ja herättää ristiriitaisia reaktioita, 90 vuotta hänen kuolemansa jälkeen? Eve Kosofsky Sedgwick muistuttaa, että seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset eivät ole yksinkertaisia joko-tai-asetelmia. Hiljaisuus ja konkreettisten todisteiden puuttuminen ei merkitse sitä, että seksuaalisuus olisi henkilöiden elämässä pysyvä, ongelmaton ja yksiselitteinen asia.¹⁸ Sen sijaan, että yrittäisin etsiä todisteita Kasperin Tantun homo- tai biseksuaalisuudesta tarkastelen hänen suhteitaan miehiin ja naisiin, kiintymykseen ja seksuaalisuuteen sellaisina kuin ne tulevat esille hänen omissa kirjoituksissaan ja myöhemmissä elämäkertateksteissä.

Mieronkierrolta opintielle

Lukiessani Kasperin Tantun elämää käsitteleviä lähteitä olen ihmetellyt, onko todella kysymyksessä yksi ja sama henkilö. Hän piti yllä monia rinnakkaisia rooleja ja sukkuloi samanaikaisesti monissa eri ryhmissä: 1910-luvulla hän osallistui intensiivisesti Helsingin sosiaalidemokraattisen nuorisoseuran toimintaan¹⁹, kiersi nuorisoseurapuhujana Itä-Suomessa sekä seurusteli tunnettujen kirjailijoiden kuten Eino Leinon ja Joel Lehtosen kanssa. Ilmeisesti hän onnistui pitämään eri tahot tietämättöminä toisistaan.²⁰

Eri kirjoittajat sekä rakentavat että purkavat myyttejä, jotka liittyvät Kasperin Tantun lapsuuteen ja nuoruuteen. Nämä myytit tiivistyvät työläiskirjailija Pekka Huuskosen (1880–1975) omakustanteena ilmesty-

17 Tämän artikkelin viimeistelyvaiheessa löysin Kasperin Tantun henkilöarkiston Vapaussodan arkistosta (VapSA 147a–c). Nämä arkistoaineistot tulevat avaamaan Kasperin Tantun elämään liittyviä aukkoja ja hiljaisuuksia monin tavoin.

18 Sedgwick 1990, 25–26, 52–53.

19 Salmi-Niklander 2006, 78–81.

20 Esimerkiksi nimimerkki ”Vanhan herran” kirjoituksessa (*Länsi-Savo* 12.11.1955) kerrotaan, että Tanttu kiersi nuorisoseurapuhujana Savossa ja Kymenlaaksossa 1910-luvulla. Tantun samanaikainen toiminta työläisnuorison parissa on kirjoittajalle täysin tuntematonta.

neessä omaelämäkerrallisessa runoelmassa (1963)²¹, jonka lyhyehkössä katkelmassa tämä muistelee nuoruudenystäväänsä Kasperi Tanttua:

Äiti saunaan lämmitteli,
poika pomppi mukanaan
nipin napin kaksi eli –
eikä isää ollutkaan.

Kytömailla yli ojan
monet kerrat hypätään
Tiedonhalu pani pojan
opintielle lähtemään.

Kasperin Tantun lapsuuteen liittyvät myytit korostavat hänen köyhyytensä ja opinhaluaan. Pekka Huuskonen antaa ymmärtää, että Kasperi Tanttu olisi ollut äitinsä ainoa lapsi eikä hän itsekään tuo omaelämäkerrallisissa teksteissään esille sisaruksiaan. Hänen vanhempi veljensä Viljami²² oli itse asiassa todellinen menestystarina, sillä toisin kuin Kasperi hän kävi kansakoulun, meni töihin rautateille ja eli ilmeisesti kaikin puolin kunniallisen ja rauhallisen elämän. Jostain syystä hän ei kuitenkaan ole kiinnostanut muistelijointa eikä tutkijoita.

Kasperin Tantun lapsuuden köyhyys ja opinhalu saavat uusia vivahteita hänen ikätoverinsa ja lapsuudenystävänsä Toivo Ripatin (1886–1978) muistelmista.²³ Ripatti kertoo, että itse asiassa Kasperi aloitti kansakoulun mutta jätti sen kesken yhden lukukauden jälkeen sekä rahojen puutteen että ”riähkäisen” luonteensa takia. Ripatti muistaa

21 Marjut Huuskonen antoi minulle luettavaksi isoisänsä, työläiskirjailija Pekka (P. J.) Huuskosen omakustanteena ilmestyneen omaelämäkerrallisen runoelman *Pekka Huuskonen 1880–1963*. Otsikosta huolimatta Pekka Huuskonen kuoli vasta vuonna 1975. Pekka Huuskosen jäämistöstä on löytynyt myös muuta aineistoa, joka on antanut tärkeitä uusia tietoja Kasperi Tantun vaiheista.

22 Viljami Tanttu syntyi ilmeisesti vuonna 1880 (kirkonkirjojen merkintä on epäselvä), nuorempi sisar Alina vuonna 1888.

23 Raija Tanttu, Kasperi Tantun etäinen sukulainen on antanut käyttööni Kasperi Tantun elämää koskevaa aineistoa. Toivo Ripatin kirjallinen muistelmä vuodelta 1960 on talletettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistoon. Raija Tantun tekemä haastattelu vuodelta 1976 kuuluu Hirvensalmen kotiseutuyhdistyksen kokoelmiin.

heidän lyhyeltä yhteiseltä koulutaipaleeltaan tapauksen, kun opettaja Kasperin kolttosista kimpaantuneena otti oppilasta niskavilloista kiinni, toisella kädellään nosti hänet ilmaan pulpetin takaa ja kantoi eteiseen häpeämään.²⁴ Kasper ei enää palannut kouluun, vaan teki äitinsä kanssa ”mieronkierroksia” ja pääsi vähitellen paimeneksi ja rengiksi naapuritaloihin.

Kasper suoritti kuitenkin kansakoulukurssin yksityisesti ja sai vuonna 1905 vapaaoppilaspaikan Otavan opistosta. Hän suoritti myös maatalouskurssin, jolla muuten oli oppilaina lähinnä talollisten poikia. Opistovuodet 1905–1907 olivat hyvin merkittäviä hänen elämässään, sillä silloin hän alkoi kirjoittaa runoja. Pekka Huuskonen muistelee heidän yhteisiä runoharrastuksiaan, joissa hän toimi Kasperin opettajana:

Paremminkin kuin halkomotti,
syntyi runo Kasperin.
Mistä, kusta oksan otti,
koristi sen lauselman...

Pekka Huuskosen jäämistöstä on löytynyt myös Kasper Tanttun varhaisin säilynyt runo, jonka hän kirjoitti Huuskosen muistokirjaan talvella 1906–1907. Runo henkii suurlakon jälkeisiä tunnelmia, mutta ennakoiki samalla Tanttun myöhempiä kohtaloita:

Idän taivaalla tähtöset kirjaimet loivat
niin loivat.
Luin tähdistä loitsut nää surmaa soivat
verta vaikeroivat.

Otavan opistossa Kasper Tanttukoki myös ensimmäisen rakkautensa, jota sekä hän itse että monet elämäkertakirjoittajat ovat kuvanneet. Tämä nuori nainen innoitti elämäkertakirjoittajien mukaan Tanttua kirjoittamaan ensimmäiset sonettinsa.²⁵ Kasper Tanttukoki itse

24 Toivo Ripatti 1960, KIA.

25 Toivo Ripatin (1960) mukaan tämä nuori nainen oli nimeltään Aino. Ketään sennimistä nuorta naista ei kuitenkaan opiskellut samalla kurssilla Kasper Tanttukokin kanssa.

kuitenkin muisteli varhaista pettymystään maaseutukirjeessään Tuomenkukkatunnelmia (*Viikko* 17.6.1916). Tämä kirjoitus on avainteksti, jossa Tanttu kuvaa kompleksista suhdettaan naisiin. Hänen ensimmäinen rakkautensa oli liian puhdasta, ”se puhtaus oli sen surma”, ja tyttö jätti hänet toisen miehen takia.²⁶ Myöhempiä naiskokemuksiaan Kasperi Tanttu kuvailee sanoilla ”hattupäisiä naisia, lettipäitä naisia ja nutturaiskaisia naisia – kaikki naisia. Kaikenlaisten naisten laisia naisia.” Tämä on osuva luonnehdinta niistä lukuisista naisista, joita liikkui hänen ympärillään ja jotka ovat merkillisen nimettömiä, kasvottomia ja persoonattomia.²⁷ Toivo Ripatti tosin mainitsee saaneensa vuonna 1912 Kasperin Tantun ja erään hänelle tuntemattoman nuoren naisen kihlauskortin, mutta tästä hankkeesta ei koskaan tullut mitään.

Runot veivät hakoteille

Otavan opiston jälkeen Kasperin Tantun ja Pekka Huuskosen tiet erosivat. Huuskonen kuvailee kuitenkin ystävänsä myöhempiä vaiheita arvoituksellisilla säkeillä:

Syntymänsä syiden mukaan
poika laulaa laulujaan...
Kuunteliko niitä kukaan?
Kyllä kuultiin – kerrotaan.

Kovia on reikäleivät
nakerrella naapurin.
Mutta runot pojan veivät
hakoteille varmaankin.

Mitä tarkoittaa ”hakoteille joutuminen”? Opintien alkuun pääseminen merkitsi Kasperin Tantulle myös marginalisoitumisen alkua. Maa-

26 Salmi-Niklander 2006, 82–84.

27 Vapaussodan arkistoon sisällyvistä Kasperin Tantun aineistoista selviää, että hänellä oli laaja kirjeenvaihtoverkosto naisten kanssa eri puolilla Suomea.

taloustyö ei enää tyydyttänyt häntä, vaikka hän oli kouluttautunut siihen. Hän toimi jonkin aikaa isäntärenkinä ja maatalousneuvojana Virtasalmella, mutta Hirvensalmen maamiesseura ei huolinut häntä palvelukseensa.²⁸ Mikkelin sivistyneistö, johon kuului opettajia ja toimittajia otti hänet suojelukseensa, ja hän alkoi saada runojaan ja kirjoituksiaan julki paikallisissa lehdissä. Mikkelin lyseon lehtori Kaarlo Karttunen esitti hänestä kohtalokkaan arvion, josta hän sai siten kuulua lopun ikäänsä: ”Maailmassa on vain kaksi todellista sonettirunoilijaa, joista toinen oli joku Petrarca Italiassa ja toinen Kasper Tantt Hirvensalmelta.”²⁹ Tätä arviota toistettiin sitten monissa elämäkerrallisissa teksteissä ivallisessa sävyssä, ikään kuin Tantt olisi itse esittänyt sen. Hän itsekkin viittasi siihen ironiseen sävyyn runossaan ”Laulajan haudalla”³⁰, missä hän visioi omat hautajaisensa:

Viel’ muistopuhe ”meidän Petrarcale”,
yks’ kyynel surevien naisten tähden –
ja ”viftille” käy taiteen eunukit.

Samoihin aikoihin alkoivat Kasper Tanttun elämän harhailuvuodet. Hän oleskeli kesäisin Hirvensalmella ja talvisin Mikkeliissä, jonne hän 25-vuotiaana vuonna 1911 siirtyi kirjoille. Hän alkoi tehdä myös vierailuja Helsinkiin. Hänen työsuhteensa olivat lyhytaikaisia: hän työskenteli marras-joulukuun 1909 Suur-Savon nuorisoseurojen kiertävänä puhujana ja syksyn 1911 ulosottomiehen apulaisena Hirvensalmella. Monien kirjoittajien mukaan hän hoiti tätä tehtäväänsä kovin virkaintoisesti ja sai kohdata ivaa ja pilkkaa. Pitäjän asukkaat antoivat hänelle lempinimen ”nimismies Söpsönen” hänen sammaltavan puhetapansa takia.³¹ Tutkiessani Kasper Tanttun työuraan liittyviä lähteitä vaikuttaa siltä, että hän oli jollain tavalla kiusallinen hen-

28 Kasper Tantt haki Hirvensalmen maamiesseuran neuvojaksi vuonna 1907, mutta häntä ei valittu. Seuraavana vuonna paikka tuli uudelleen hakuun pariinkin kertaan ja siihen valittiin lopulta Anselmi Karjalainen, poliitikko Ahti Karjalaisen isä. Maamiesseura suhtautui nuivasti myös Kasper Tanttun puhepalkkiopyyntöihin vuonna 1907. (Hirvensalmen Maamiesseuran pöytäkirjat, Mikkelin maakunta-arkisto.)

29 ”Vanha herra”: *Länsi-Savo* 12.11.1955.

30 *Sonetteja* 1912, 18.

31 Cederberg 1960; Väinölä 19.1.1957.

kilö: mitään skandaaleja ei tule esille, mutta jostakin syystä hänestä halutaan päästä eroon.³²

Paikallishistorioitsija Martti Väinölä (*Länsi-Savo* 11.1.1957) kertoo, että Kasperri Tanttui asui Mikkelissä toimittaja Otto Orasmaan ”poika-mieskodissa”. Otto Orasmaa oli Kasperri Tanttun ikätoveri, vuokravil-jelijän poika Karttulasta, joka oli opiskellut työn ohella ylioppilaaksi ja työskenteli toimittajana Mikkelin Sanomissa.³³ Tiedon Orasmaan ja Tanttun yhteisasumisesta oli Väinölälle kertonut Mikkelin Sano-mien päätoimittaja Tatu Viljakainen, joka tunsi molemmat nuoret miehet hyvin. Väinölä esittää yhden monista moralisoivista arviois-ta Tanttun elämästä noina vuosina: ”Käytännölliseen työhön ei hän sielläkään [Mikkelissä] ryhtynyt, vaan kulutti aikansa lukemisessa ja runojen kirjoittelussa.”

Vastaavanlaiset vihjaukset ja moralisointi tulevat esille myös monil-la muilla kirjoittajilla. Toivo Ripatin luonnehdinnan mukaan Kaspe-rin moraaliset käsitteet ”riippuivat koko hänen elämänsä ajan varsin heikoissa kantimissa” ja viimeiset Helsingin vuodet hävittivät ”vä-häisetkin rippeet, mitkä hän aikoinaan rauhallisemmissa ja sanoisin-ko, joskus ihanteellisissakin oloissa koetti omaksua.”³⁴ Ripatin tavoin monet muutkin kirjoittajat ovat yhtä mieltä siitä, että juuri Helsinki koitui Tanttun turmioksi. Alkoholi ei kuitenkaan ollut turmion lähde, korostaa V.E. Valtasaari (1961): ”Mutta suurkaupungin muu seuraelä-mä, mistä Kasperri kovasti piti, turmeli häntä siten, että hänen aika-nsa meni kaikenlaiseen turhuuteen ja seurusteluun alhaismoraalisten henkilöiden kanssa.”

1910-luvun alkuvuosina Kasperri Tanttun kirjallinen ura kuitenkin eteni, kun hän sai julki kaksi runokokoelmaa: *Sonetteja* ilmestyi Karis-ton kustantamana 1912 ja *Nuoresta Sydäimestä* vuonna 1913 Valonval-

32 Esimerkiksi Suur-Savon Nuorisoseurojen Keskusseuran hallitus ei halunnut Tanttua enää palvelukseensa hänen lyhytaikaisen puhujanpestinsä jälkeen marras-joulu-kuussa 1909. Kasperri Tanttui ehdotti puhujakurssin järjestämistä Joroisten Suihko-lassa, josta oli esitetty toiveita paikallisseuroissa. Hallitus ei kuitenkaan innostunut tästä esityksestä ja totesi, että haaraosastot voivat järjestää kursseja omilla varoil-laan, ”mutta vakavalla ohjelmalla ne ovat pidettävät”. Tanttui esitti kuitenkin juhla-runon nuorisoseurajuhlissa Mikkelissä 1914 (KIA).

33 Palmgren 1966, 291.

34 Toivo Ripatti, KIA 1960.

ta-kustantamolta, jonka osakkaisiin Otto Orasmaa kuului.³⁵ Orasmaa siirtyi itse Helsinkiin vuoden 1910 tienoilla, jatkoi yliopisto-opintojaan ja toimitti *Sana*-lehteä 1911–1914 sekä *Vapaa Ajatus*-lehteä 1915–1917. Vuosina 1913–1915 Kasperi Tanttu alkoi vähitellen oleskella yhä pitempiä aikoja Helsingissä. Molemmat nuoret miehet olivat Mikkelissä kuuluneet nuorsuomalaiseen yhdistykseen, mutta tunsivat vetoa työväenliikkeeseen ja siirtyivät työväenjärjestöihin ensimmäisen maailmansodan alkaessa.³⁶

Kysymyksen Kasperi Tantun mahdollisesti hämäristä elinkeinoista on selkeimmin nostanut esille Eino Cederberg, kirjallisuudentutkija joka kirjoitti Tantusta elämäkerrallisen esseen Helsingin Sanomiin 1960: ”On vaikeata sanoa, millä hän tuli toimeen. Hänen mainitaan ’lainailleen’ pienempiä erii, jotka jäivät maksamatta.” Cederberg huomauttaa, että Tantun asunnot Helsingissä sijaitsivat yleensä Kruununhaassa eivätkä olleet aivan halpavuokraisia. Myöhemmin Cederberg vastaa itse omaan kysymykseensä uusilla vihjauksilla:

Kasperin Tanttu oli epävakainen bohemiluonne, eri tuulten heiteltävä, mikä lopuksi koitui hänen tuhomisekseen. Saadakseen jotakin hengenpitimikseen hän turvautui erilaisiin tuomittaviinkin keinoihin, mutta saatuaan jotakin hän tuhlassi sen. Täten hän oli alituudessa taloudellisessa ahdingossa, mikä, kova lapsuuden aika taustana, lietsoi hänessä katkeruutta parempiosaisia kohtaan. Ehkäpä nämä tekijät osaltaan vaikuttivat hänen tempautumiseensa kevään 1918 kohtalonleikkiin.

Cederberg vetää suoran linjan Tantun mahdollisista hämärapuuhiista hänen kuolemaansa sisällissodassa. Mitä sitten voisivat olla nämä ”tuomittavat keinot”, joilla Kasperi Tanttu elätti itseään ajoittain ilmeisesti varsin leveästi? Ensimmäinen maailmansota tarjosi toki mahdollisuuksia mitä erilaisimpiin laittomiin liiketoimiin. Mitä ilmeisimmin

35 Erkki Kuujon (1971, 157) mukaan Otto Orasmaa oli perustamassa Valonvalta-kustantamoa Mikkelissä vuonna 1902 maanviljelijä Juho Riipisen ja ratamestari A. Rytkösen kanssa. Tuolloin Orasmaa oli kuitenkin vasta 16-vuotias, joten todennäköisesti hän tuli osakkaaksi vasta myöhemmin.

36 Palmgren 1966, 291. Otto Orasmaa on itse kertonut nämä tiedot Palmgrenille vuonna 1955. Helsingin yliopiston matrikelista ei kuitenkaan löydy tietoja hänen yliopisto-opinnoistaan.

hän elätti itseään jonkinlaisilla laittomilla liiketoimilla ja hyödynsi erilaisia verkostojaan näissä toiminnoissa.

Vuosina 1916–1918 Kasperi Tantun elämään tuli kuitenkin uusia aatteita, yhteisöjä ja ihmissuhteita. Hän työskenteli vuonna 1916 *Viikko*-lehden toimittajana. Samoihin aikoihin hän alkoi siirtyä yhä vahvemmin työväenliikkeen piiriin. Helsingin sosialidemokraattisesta nuorisoseurasta tuli hänen viimeisien vuosiensa merkittävä yhteisö, jonka toimintaan hän otti osaa intensiivisesti: vielä kansalaissodan aikana hän kirjoitti käsinkirjoitettuihin seuralehtiin ja piti viimeisissä iltamissa huhtikuun alussa esitelmän kirjallisista kysymyksistä.³⁷

Sosialistisen työläisnuorison piirissä Kasperi Tanttu jakoi mielipiteitä: hänellä oli ristiriitoja monien miespuolisten johtohenkilöiden kanssa, mutta hän sai tukea ja ihailua nuoremman polven ja naisten joukossa. Seuran johtohahmo, runoilija Kössi Ahmala hyökkäsi aluksi kiivaasti Tanttua vastaan, joka vastasi samalla mitalla. Sittenkin Ahmalasta ja Tantusta tuli kuitenkin nuoren työläisälymystön Decamerone-klubin keskeisiä hahmoja, joiden säkenöivät väittelyt jäivät klubin jäsenten mieleen.³⁸

Helsingin sosiaalidemokraattisen nuorisoseuran jäsen Otto Sääski muisteli haastattelussa 1979³⁹ eläytyen Kasperin persoonallisuutta ja hänen boheemiasuaan:

Kasper Tanttu oli runoilija. Sellainen nuori iloinen, voisi sanoa veitikka. Ja esiinty aina... en minä tiedä, oliko se hännystakki, sellainen musta pitkä takki... Ja sitten kaulus oli kova korkea kaulus ja siinä oli kulmat käännetty, yksinkertainen kaulus, mutta ne kulmat oli taitettu. Ja musta rusetti tai ravatti. Silkkinen se oli. Siinä oli pieni solmu ja se levis tänne. Siinä oli semmonen viuhka oikein. Oli oikein kova iloitsemaan nuorten kanssa. Hän oli aina piirileikissä hakemassa tyttöjä ja tytöt haki sitä. Sitten hänellä oli semmoinen pieni kerho, missä oli nuoria poikia ja tyttöjä. He kokoontuivat hänen kotonaan ja tutkivat runoutta ja mitähän lienee muuta tutkineet.

37 Helsingin sos.dem. nuorisoseuran toimintakertomus 1918.

38 Salmi-Niklander 2006, 78–81.

39 Kansan Arkisto, Teuvo Raskun kokoelma.

Kasper Tanton nuorisokerhosta ja sen ”orgioista” liikkui hurjia huhuja, jotka jäsenet kuitenkin kielsivät. Hän piti myös seuran opintopiirissä luentoja sekä kirjallisuudesta että moniavioisuus- eli kaksivaimoisuus-aatteestaan, josta hän julkaisi pienen fiktiivisen kirjasen ... *Vain kaksi* loppuvuodesta 1917. Tästä kirjasesta tuli pieni myyntimenestys ja se ylsi peräti toiseen painokseen.⁴⁰

Huonouden ja masennuksen tunteet samoin kuin ilmeisesti aavistus omasta kuolemasta pyörivät samaan aikaan yhä vahvemmin Kasper Tanton mielessä. Vuonna hän julkaisi kaksi runoa, jotka ovat Raoul Palmgrenin mukaan kuin omakohtaisia muistokirjoituksia. Toinen näistä, ”Resignaatio” on säilynyt vain Palmgrenin siteeraamana katkelmana, sillä kyseistä *Viikko*-lehden numeroa (11–12/1917) ei ole koskaan toimitettu Kansalliskirjastoon⁴¹:

Minä olen kuin hiipuva hiillos,
 kuin yöhön sammuva säen. [..]
 Lien muuttuessani maaksi,
 minä monelle parannussaarna.

Kuolet vain kahdesti

Pekka Huuskosen lyhyet kommentit Kasper Tanton viimeisistä vaiheista perustuvat luultavasti muistitietoon ja lehtileikkeisiin, joita Huuskonen oli Tantusta kerännyt.⁴² Niissä tiivistyy myytin ydinelementti, häpeällinen pikateloitus ilman oikeudenkäyntiä:

Sota sotaa taistellessa,
 murha murhaa – eikö niin
 Kasper Tanttou Kouvolassa
 pinoihin viereen kolkattiin...

40 Salmi-Niklander 2006, 80–81.

41 Toinen oma kuolemaa enteilevistä runoista, ”Kun sydän heikkenee” julkaistiin *Pu-nainen viesti* -lehdessä keväällä 1917.

42 P. J. Huuskosen henkilöarkistossa on ainakin Eino Cederbergin artikkeli Kasper Tantusta vuodelta 1960 sekä Martta Martilan ja Huuskosen itsensä siihen kirjoittamat vastaukset.

Tämä veri veljessota
 silloin kaatoi Kasperin...
 Ihan ilman tuomiota
 pääsi matkan maalihin.

Huuskosen runon salaperäisissä säkeissä viitataan myös siihen, että Kasper Tanttua joutui molempien osapuolten vihan ja ajolahdin kohdeeksi, jota ajettiin takaa kuin eläintä: ”Kesken talvitaisteluiden/Tanttua pakoon painaltaa.../ – Joku kuukkii alla puiden/se on Tanttua – ampukaa!”.

Kansalaissodan alkaessa Kasper Tanttua pestautui kansanvaltuuskunnan palvelukseen, ensin elintarvikelausunkuntaan ja sitten vallankumousoikeuden sihteeriksi.⁴³ Eräät muistitietolausunnot ja dokumentit viittaavat siihen, että hän hyödynsi uutta asemaansa uhkailemalla entisiä vihamiehiään.⁴⁴ Hänen lapsuudenystävänsä Toivo Ripatti oli vakuuttunut siitä, että Tanttua oli yrittänyt saada hänet surmatuksi:

Jaa, no silloin minä olin, henki oli vaarassa. Punaset olivat vallan päällä, ja Oskari Tokoi oli senaatin puheenjohtajana ja hänen apulaisenaan oli Kasper Tanttua. Ja se soitteli minulle aina asuntoon, ja sano että tule sinäkin tänne, täällä tarvittas semmosta miestä, joka ossaa vieraita kieltä kääntää. Ja minä sanoin Kasperille, että en minä usko että sinäkään kauan siellä olet, siitä kai se suuttu niin että lähetti punanauhaisia sotilaita minua hakemaan asunnostani ammuttavaks. Mutta en sattunna olemaan silloin ens kerralla kotona. (Haastattelu: Raija Tanttua 1976.)

Toivo Ripatti pakeni taiteilijattavansa luokse Töölöön, missä hän piileskeli kunnes saksalaiset valloittivat Helsingin. Hän oli lainannut monta kertaa Kasper Tanttua rahaa velkakirjoja vastaan: ”Ja minä luulin, että se meinai, että hän kuittaa ne velkakirjat sillä tavalla että ampuu minut. Mutta se kävikin päinvastoin.”

Kasper Tanttua ehti hankkia monia vihamiehiä. Mutta kuka lopulta surmasi hänet ja miksi? Tämä kysymys esitetään suoraan lukuisissa lähteissä ja siihen annetaan monia erilaisia vastauksia. Tarinoiden

43 Rinta-Tassi 175, 254, 303.

44 Turunen 2005, 170.

yhteisenä avaimena on tiettävästi Viipurissa otettu valokuva, jossa Kasper Tantt poseeraa punakaartin päällikkönä sapelin ja aseensa kanssa Napoleonin muistuttavilla eleillä.⁴⁵ ”Napoleon-valokuva” julkaistiin Suomen Kuvalehdessä heinäkuun lopussa 1918 osana kolmen kuvan sarjaa, jossa esiteltiin ”tyypillisiä punakaartilaisia”. Tekstissä ei kuitenkaan kerrota Tanttun osallistuneen taisteluihin: hänet määritellään kynämieheksi, joka oli ihastunut aseitten kantamiseen: ”Täysissä tamineissa on hän tässä asettunut Napoleon-asentoon, uneksien valasta ja kunniaista, jonka makuun hän oli päässyt”.⁴⁶ *Uuden Suomettarin* lyhyessä teloitusuutisessa 18.5.1918 Tantt määritellään ”punaisen hallinnon passaripojaksi”.

Suomen Vapaussota Kuvissa -teoksessa (1932) kuva on saanut otsikokseen ”Karjalainen punapäällikkö Kasper Tantt”.⁴⁷ Ilmeisesti tämä virheellinen tieto liitettiin kuvaan jo sisällissodan loppuvaiheessa, vaikka varmoja tietoja tästä en ole löytänyt. Kansan Arkistossa ja Museovirastossa olevat alkuperäiskappaleet ovat postikortteja. Otavan arkiston alkuperäiskappale on jonkin verran erilainen, sitä on osittain rajattu ja retusoitu.⁴⁸ Kasper Tantt sai tämän kuvan avulla vihdoin sen kuuluisuuden, jota hän oli havitellut, mutta hän sai maksaa siitä hengellään.

Valokuva on herättänyt tutkijoiden ja elämäkertakirjoittajien piirissä hämmennystä ja erilaisia tulkintoja. Sitä on pidetty todisteena Kasper Tanttun osallisuudesta punakaartin toimintaan tai hänen valankumouksellisista aatteistaan.⁴⁹ Eino Cederberg kuitenkin huomaut-

45 Kuvaajaksi on merkitty V.A.Sihvonen, mikä kuitenkin on Jukka Kukkosen mukaan epäluotettava tieto. Sihvonen toimi Savonlinnassa, mutta kuvasi sekä punaisia että valkoisia Kannaksella, Terijoella ja Viipurissa (Kukkonen 2008a, 34). Tantt vieraili maaliskuun lopussa 1918 Kouvolan rintamalla värväämässä agitaattoreita, ja kuva saattaa liittyä myös tähän tilanteeseen (Rinta-Tassi 1986, 303).

46 Toiset kaksi ovat viinan salapolttaja ja -myyjä Kustaa Antton Aho Porista, kolmas taas räätälinmäki Juho Vuori Toijalasta, lehden tietojen mukaan ”punaisten pahimpia ryöstäjiä ja suuri murhamies”. *Suomen Kuvalehti* 27.7.1918, 336.

47 J. O. Hannulan *Suomen Vapaussodan historiassa* (1956) Tanttun kuva on julkaistu tekstillä ”Punainen päällikkö” (s. 96, kuvaliite).

48 Kukkonen 2008b, 73.

49 Esimerkiksi Kansallisarkiston Vuosi 1918-verkkonäyttelyssä annettu tieto Kasper Tanttusta punaisten rintamapäällikkönä perustuu ilmeisesti valokuvalähteisiin. Antti Miettunen, suullinen tiedonanto 17.12.2008.

Kasper Tanttun ”Napoleon-valokuva” julkaistiin Suomen Kuvalehdessä 27.7.1918 kahden muun ”tyypillisen punakaartilaisen” seurassa: vasemmalla on viinan salapolttaja ja -myyjä Kustaa Antton Aho Porista, oikealla räätälinkisälli Juho Vuori Toijalasta. Kansalliskirjasto

taa Tanttun aikalaisten lausuntoihin vedoten, että Tantt ei luultavasti pitänyt koskaan asetta kädessään muuten kuin tässä kuvassa. Palmgrenin arvion mukaan Tantt kuvautti itsensä ”ilmeisesti hirtehisestä päähänpistosta”.⁵⁰

Tantt kieltäytyi lähtemästä kansanvaltuuskunnan kanssa Pietariin ja pakeni sen sijaan Viipurista Suomeen yhdessä Tyko Varton kanssa. Varto on muistellut tätä yhteistä pakomatkaa kirjassaan *Vallankumouksen virkamies* (1998). Tämä ratkaisu herättää kysymyksiä, joihin en ole löytänyt vastausta. Miksi Kasper Tantt kieltäytyi pakotiestä Venäjälle ja lähti sen sijaan uhkarohkealle paluumatkalle takaisin Suomeen? Tyko Vartolla oli perhe, mutta miksi Tantt halusi palata?

Tyko Varton tietojen mukaan Tantt joutui Haminassa punakaartin vangiksi ja tuomittiin kuolemaan ”valkoisena provokaattorina”. Hän oli kauhistellut punaisten terroritekoja ja allekirjoittanut paikallisen miliisipäällikön Alfred Riipisen ja Tyko Varton kanssa kokouskutsun, jossa esitettiin neuvotteluja valkoisten kanssa. Kun Tyko Varto tapasi viimeisen kerran Kasper Tanttun huhtikuun 30. päivän iltana, tämä kertoi täpäristä pelastumisestaan: ampujat olivat jo valmiina teloittamaan hänet navetan ovea vasten, kun pääasiassa naisista koostunut

50 Palmgren 1966, 509.

väkijoukko vastusti teloitusta niin intensiivisesti, että ampujat alkoivat epäröidä. Teloitusta ei pantu toimeen, ja hänet lähetettiin Kouvolan esikunnan tutkittavaksi. Esikunta vapautti Tantun, mutta Kouvolan valtauksen jälkeen hän teki kohtalokkaan päätöksen hakeutua valkoisten turviin.⁵¹

Tähän vaiheeseen liittyy nainen nimeltä Martta Martila, johon Eino Cederberg viittaa nimettömänä lähteenä ja joka kirjoitti Helsingin Sanomien yleisön osastoon vastineen Cederbergin artikkelille vuonna 1960. Cederberg määrittelee hänet ”ystävättäreksi” ja ”naistuttavaksi”, mutta Martila tekee selväksi, että mistään rakkaussuhteesta ei ollut kysymys. Hän oli maalaistalon tytär Vehkalahdelta, joka oli tutustunut Tanttuun *Viikko*-lehden avustajana ja tavannut tämän muutamia kertoja Helsingissä. Tanttu oli vienyt häntä eri tilaisuuksiin, mm. kutsuille insinööriperheeseen missä Tanttu hypnotisoi talon rouvan.

Sisällissodan alussa Martta Martila sai yllättäen Tantulta kuusisivuisen kirjeen, jossa tämä pyysi häntä etsimään itselleen turvapaikan maaseudulta, jotta hän välttyisi joutumasta rintamalle. Martila vastasi, ettei voi auttaa Tanttua, koska punaiset pitävät silmällä hänen kotitaloaan. Tanttu yritti kuitenkin ilmeisesti hakeutua hänen kotiinsa, mutta vietiinkin sen sijaan Kouvolan esikuntaan. Martila ja koko hänen perheensä joutuivat punaisten kuulusteluihin Tantun kätkemisestä. Tantun kohtalo vaivasi Martta Martilaa koko hänen loppuelämänsä. Hän oli vakuuttunut siitä, että Tanttu oli itse asiassa koko ajan valkoisten puolella ja pakotettiin kansanvaltuuskunnan palvelukseen.

32-vuotiaan Kasperi Tantun kuolemaa käsittelevistä kertomuksista uskottavin ja luotettavin on esitetty Mirja Turusen *Veripellot*-tutkimuksessa. Se perustuu ennen kaikkea valkoisen sotilaan Viljo Pasanen silminnäkijälausuntoon. Tanttu esittäytyi viattomasti Kouvolan Seurahuoneella kahdelle valkoiselle upseerille, jotka kuitenkin olivat jo saaneet kuulla hänestä ”punaisten johtajana ja murhien toimeenpanijana”. Silminnäkijä Viljo Pasanen muisteli: ”Mieheltä meni niin hermot, että koko matkan kulki hän nelinkontin. Liiterin takanakaan häntä ei saatu nousemaan maasta, vaan oli Tulikouran ja Vihtori Re-

51 Varto 1998, 36–44; Turunen 2005, 169–171; Olli Korjuksen tuoreessa kirjassa *Hamina 1918* (2008) ei kuitenkaan mainita tätä tapausta.

posen ammuttava hänet maahan.”⁵² Olli Korjus päättelee, että ampuja oli luultavasti vehkalahtelainen Ilmari Tulikoura, joka välillisesti kosti isänsä Juho Tulikouran ja Valtteri-veljensä surmat.⁵³ Tantulla ei kuitenkaan ollut mitään tekemistä näiden tapausten kanssa.

Tyko Varto esittää muistelmissaan toisenlaisen lopun tähän tarinaan. Hänen tietojensa mukaan Kasperi Tanttu olisi ammuttu suoraan Kouvolan asemalle, kun hän oli hyväuskoisena, ”valkoisten sivistyneisyyteen luottaen” toivottamassa valkoisia tervetulleeksi. Näin kirjoittaa Varto: ”Siellä oli joku valkoisten upseeri tuntenut Tantun, vetänyt pistoolin vyöstään ja ampunut hänet asemalaiturille, jossa sitten toiset valkoiset olivat ruumista potkineet. Siihen Tanttu-vainajan ruumis oli sitten jätetty moneksi päiväksi valkoisten pilkattavaksi, kuten monet muutkin ruumiit.” Tyko Varto ei kuitenkaan itse nähnyt tätä tapausta, sillä hänen ja Tantun tiet olivat eronneet ja hän kuuli tapauksesta vasta myöhemmin Riihimäen vankileirillä.⁵⁴

Kolmannen tarinan kertoo Otto Sääski haastattelussaan. Hän tapasi muutamien muiden nuorten punakaartilaisten kanssa Tantun Kouvolan asemalla 2.5., vain pari päivää ennen Tantun kuolemaa. Tanttu näytti nuorille miehille lentolehtisiä, joita valkoiset olivat pudottaneet lentokoneesta ja joissa kehoitettiin punaisia viemään aseensa pumppuhuoneelle, jotta he välttyisivät teloitukselta. Otto Sääski keksi pilkka-väännöksen Tantun kirjoittamasta punakaartilaisten marssista: ”Toveri kivääri käteesi ota./ Älä vie sitä pumppuhuoneeseen.”⁵⁵ Sääski tovereineen yritti turhaan saada Tanttua tajuamaan, että valkoisten viesti oli huijausta. Otto Sääski sai vankilassa ollessaan käsiinsä lehtiä, joissa oli parjauskirjoituksia Kasperi Tantusta. Hän muistaa, että lehti olisi ollut Kouvolan Sanomat, joka kuitenkin alkoi ilmestyä sisällissodan jälkeen vasta kesäkuussa 1918.

52 Turunen 2005, 169–171.

53 Korjus 2008, 154. Juho Tulikoura oli entinen kansanedustaja ja Vehkalahten kunnallislautakunnan pitkäaikainen esimies, jonka punaiset teloittivat Kouvolan ”veripellolla” 25.4.1918 (Korjus mts. 192).

54 Varto 1998, 50–51.

55 Alkuperäiset säkeet, joita Sääski vääntää kuuluivat: ”Toveri, kivääri käteesi ota./ Alkanut on pyhä, siunattu sota...” Runo ”Pyhä sota” julkaistiin *Kansan Lehden* numerossa 36/1918. Tanttu oli kutsunut Sääsken tovereineen kansanvaltuuskunnan työhuoneeseensa ja näyttänyt runoa heille.

Neljäs tarina kiertää sitkeästi Kasperin Tantun kuolemaa käsittelevissä paikallislehtiartikkeleissa ja muistelmissa, vaikka se on näistä epäuskottavin. Tietolähteenä on Toivo Ripatti, joka ei kuitenkaan kerro näistä tapahtumista omissa muistelmissaan tai haastattelussaan. Kauko Arkko, kauppias ja lehtiavustaja kertoi tapahtumista Toivo Ripatin haastattelun pohjalta *Savon Sanomissa* 13.12.1959. Myös Eino Cederberg viittaa nimettömästi Toivo Ripatin antamiin tietoihin. Ripatin mukaan Tanttu satoi Kouvolassa käsivarteensa valkean nauhan ja ”kuljeskeli muina miehinä pitkin sivukatuja”. Häntä vastaan tuli kuitenkin Hirvensalmen miehiä, ”jotka kyllä tiesivät hänen viimeaikaiset otteensa”, kuten Eino Cederberg luonnehtii. He ampuivat hänet muutta mutkitta läheisen kansakoulun halkopinon takana.⁵⁶

Yhteinen piirre näissä tarinoissa on tunnistaminen: Kasperin Tanttu tunnustetaan ”Suomen Napoleoniksi”, valkoisten kiduttajaksi, punaisen hallinnon korkea-arvoiseksi virkamieheksi – tai omaksi itseksensä. Joissakin tarinoissa hän yrittää piileskellä, mutta useimmissa hän hyväuskoisena esittäytyy itse valkoisille surmaajille. Toinen yhteinen piirre on häpäisy ja nöyryyttäminen: Kasperin Tanttu ammutaan maassa kontallaan kuin koira, hänen ruumistaan potkitaan ja se jätetään makaamaan päiväkausiksi.

Joka tapauksessa näyttää yhä ilmeisemmältä, että Kasperin Tantun kuolema ei ollut sattuma eikä vahinko. Sisällissota tarjosi tilaisuuden hankkiutua eroon hankalista ja vaarallisista henkilöistä – tarvitsi vain käynnistää huhumylly ja peli oli selvä. Etsivä keskuspoliisi keräsi punakaartilaiden valokuvia, jotka sellaisenaan riittivät raskauttaviksi todisteiksi.⁵⁷

Kasperin Tanttu oli ehkä mies, joka tiesi liikaa liian monista asioista ja ihmisistä. Hänen henkilössään surmattiin myös paljon sellaista, joka oli päässyt versomaan 1900-luvun alun vapaammassa kulttuuri-ilmapiirissä, mutta jolle ei enää ollut tilaa sisällissodan jälkeisessä paljon kovemmassa ja raaemmassa Suomessa. Ehkä Kasperin Tanttu sai olla kiitollinen siitä, että hänen tarvitsi kuolla vain kahdesti, sillä hänen viimeisiä vaiheitaan käsittelevissä tarinoissa hän kuolee vielä useammin.

56 Eino Cederbergin mukaan myös hänen naispuolinen informanttinsa (Martta Martila) vahvistaa tämän tarinan.

57 Kukkonen 2008a, 27.

Menetettyjen mahdollisuuksien historiallisia kaaria

Pekka Hartikaisen ja Kasperi Tantun henkilöhahmot ja heistä luodut tarinat voidaan yhdistää sekä suomalaisiin että kansainvälisiin sankarin ja antisankarin malleihin. Pekka Hartikaisen osalta luonteva vertailukohde ovat suomalaisen iskelmämusiikin ”sortuvat sankarit”, joita Marko Aho on käsitellyt tutkimuksessaan *Iskelmäkuninkaan tuho* (2003). Erityisesti Rauli Badding Somerjoki asettuu Pekka Hartikaisen luontevaksi traagisen esikuvan vertailukohteeksi. Myös hänet esitetään ujonaa maalaispoikana, jonka julkisuusmylly vie mukanaan ennen aikaiseen kuolemaan.

Oliko Pekka Hartikainen Suomen ensimmäinen nuorisoidoli? Arvid Järnefeltin kuvaus Pekan ”ensikeikasta” Vanhalla ylioppilastalolla tarjoaa luontevia rinnastuksia 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun kevyen musiikin maailmaan. 1800-luvun lopulla populaarimusiikin esittäminen ei kuitenkaan tuottanut kenellekään elantoa. Vaikka Järnefelt antaa ymmärtää, että Pekalle tarjottiin ruokaa ja juomaa laulusilloissa, tulee toisaalta esille se että hän samaan aikaan huomaamattaan velkaantui osakunnalle. Osakunnan historiikin muistokirjoituksessa tuodaan esille yhteisön kollektiivinen vastuu: olisiko tovereiden pitänyt hyvissä ajoin varoittaa Pekkaa ja kääntää hänet remuavista lauluilloista takaisin opintojen pariin?⁵⁸

Olen pohtinut Kasperi Tantun suhdetta miehiin ja naisiin, rakkauteen ja kiintymykseen. Entä jos näitä kysymyksiä kysytään Pekka Hartikaisen kohdalla? Käsillä olevassa aineistossa ei ole mitään tietoa hänen naissuhteistaan, lukuun ottamatta Järnefeltin kuvaamaa ilmeisen platonista ihastumista Elisabet Järnefeltiin. Tulkitsen tämänkin kuvuksen siten, että Arvid Järnefelt sijoittaa Pekan henkilöön omia tunteitaan tilanteessa, jossa hän havaitsi äitinsä ja parhaan ystävänsä olevan rakastuneita toisiinsa. *Vanhempieni romaanin* ilmestyessä Elisabet Järnefelt oli vielä elossa, joten tätä suhdetta täytyi käsitellä hienovaraisesti.

Opiskelijoiden yhteisö oli 1880-luvulla vielä homososiaalinen, sivistyneistöpiirien naisia tavattiin lähinnä vain juhliissa ja salongeissa. Juhani Aho on novellissaan *Helsinkiin* (1889) viitannut opiskelijayhtei-

58 Ruutu 1938, 318.

sön vaiettuihin lieveilmiöihin kuten prostituutioon. Nuorten miesten välille syntyi vahvasti latautuneita ystävyys-suhteita, joita puolestaan Arvid Järnefelt käsittelee romaanissaan *Isänmaa* (1893). Pekka Hartikainen asetetaan tarinoissa naisen rooliin, kiehtovaksi ja hyväksikäytetyksi objektiksi.

Pekan viimeiseen esiintymiseen osakunnan klubi-illassa huhtikuussa 1886 liittyy myös vihjauksia 1880-luvun opiskelija- ja kaupunkikulttuurin vaiettuihin ilmiöihin sekä ajankohtaisiin keskusteluihin sukupuolirooleista. Klubi-illan ohjelmaan kuului myös ”surpriiseja” eli hupailuja. Eräs näistä eräs oli vauhdikas drag show -esitys, jossa irvailtiin nurin käännettyillä sukupuolirooleilla: henkilöt olivat rouva Kakofonia, hänen miehensä herra Tohveliin joka oli pukeutunut ”kyökki-esiliinaan” ja turnyyriin, sekä heidän tyttärensä neiti Pimp-pinella, joka oli viinaan menevä opiskelijatyttö. On varsin mahdollista, että Pekka on kokeneena maailmanmiehenä osallistunut tämän ”surpriisin” ideointiin nuorten opiskelijapoikien kanssa.⁵⁹

Jos Pekka Hartikaisen henkilöstä voidaan vetää siltoja tähän päivään, niin Kasper Tantan henkilöhaamon osalta vertailukohteita voidaan hakea menneisyydestä. Eräänä tulkintakehyksenä on Ranskan suuri vallankumous, johon hänen ”Napoleon-valokuvansa” suoraan viittaa.

Mikä tässä kuvassa herätti spontaania raivoa rintaman molemmilla puolilla? Joissakin punakaartilaiden valokuviissa on havaittavissa vastaavanlaista teatraalista poseerausta.⁶⁰ Keväällä 2008 Kasper Tantan valokuva alkoi tulla esille internetin keskustelupalstoilla, joissa hänet virheellisesti yhdistettiin terijokelaiseen punapäällikköön Heikki Kaljuseen. Vastaavanlaisia sekaannuksia on hyvin voinut tapahtuma myös vuonna 1918.⁶¹

”Napoleon-valokuva” rinnastuu luontevasti erääseen Kasper Tantan viimeisistä runoista ”Olen seppä”, joka julkaistiin *Punaisessa viestissä* alkuvuodesta 1918. Olen samaa mieltä Raoul Palmgrenin kanssa siitä, että se on yksi hänen parhaista runoistaan. Tämän runon nimi-

59 *Savo-Karjalainen* N:o 14, 10.4.1886.

60 Jukka Kukkonen, suullinen tiedonanto 18.11.2008.

61 Esimerkiksi nimimerkki ”Kapteeni Kalmin” puheenvuoro Suomi24 -keskustelupalstalla 8.2.2008.

henkilö on seppä, joka ”kalkuttaa kalvat” vallankumoukselle ja jonka musta hahmo hehkuu piilevää uhkaa:

[..] Olen seppä, olen mies joka muokkaa
tulikuumaa, kiehuvaan terästä.
Ne mustalle miehelle nauraa,
vaan nyyhkytys tuleepi perästä,
se tuleepi perästä,
kun kirkastan terästä
ja hienot saa havaita voimaa erästä,
mi kiertää nyt suonissa salaa
ja silmissä lieskana palaa, –
päin taivasta palaa, –
päin taivasta halaa!

Kasperin Tanttua loivat vallankumouksellisen fantasiamailman, jossa sisällissodan verinen todellisuus ja historiallinen fiktio sekoittuivat. Tähän antoi aineksia hänen laaja lukeneisuutensa, mutta se viittaa myös hänen psyykensä horjumiseen ja todellisuustajunsa heikkenemiseen sisällissodan kauhujen keskellä.

Toinen, historiallisesti läheisempi rinnakkaistarina on Oscar Wilden romaani *Dorian Grayn muotokuva* (1891), joka on menetettyjen mahdollisuuden retoriikan klassisia kaunokirjallisia toteutuksia.⁶² Dorian Gray on kuvankaunis ja lahjakas nuori mies, joka herättää elähtäneen maailmanmiehen, lordin Henry Wottonin huomion: ”Dorian Grayssa oli ainesta kaikkeen. Hänestä voisi tehdä jättiläisen tai leikkikalun.”⁶³ Dorian pääsee varakkaan suojelijansa avulla ylhäisiin piireihin, mutta ajautuu salaperäisiin paheisiin ja johtaa nuorisoa turmioon. Taiteilija Basil Hallward tekee Dorian Graysta muotokuvan, johon hänellä syntyy maaginen riippuvuus: muotokuvaan ilmestyvät iän ja paheiden merkit, mutta Dorian itse pysyy aina nuorena ja kauniina. Paljastumista peläten hän murhaa maalarin ja lopulta yrittää tuhota muotokuvan, mutta kauhistuneet palvelijat löytävät salaisesta huoneesta nuoren ja kauniin miehen muotokuvan ja irvokkaaksi vanhentuneen isäntänsä veitsi sydämessään.

62 Kunnas 2008, 171–177.

63 Wilde, Oscar 1982 [1891], 44.

Kasperī Tāntulle *Dorian Grayn muotokuva* oli todennäköisesti tuttu ja ehkä jopa tiedostettu elämän käsikirjoitus. Myöhemmät elämäkertakirjoittajat – myös minä itse – ovat lukeneet Kasperī Tāntun elämän tarinaa, rakentaneet ja purkaneet sen aukkoja ja hiljaisuuksia tämän käsikirjoituksen läpi. Tāntulla oli Kruununhaan asunnossaan oma muotokuvansa, tuntemattoman tekijän muotoilema kipsipääveistos.⁶⁴

Oliko kaikki vain kauppatavaraa?

Olen hahmottanut menetettyjen mahdollisuuksien retoriikkaan sisältyviä jännitteitä, jotka tulevat esille sekä Pekka Hartikaisen, Kasperī Tāntun että edellä esittelemieni vertailuhenkilöiden tarinoissa. Eräs niistä on antiikin tragedioista tuttu hybris ja nemesis. Sankari luulee itsestään liikoja ja tuhoutuu. Sekä Pekka Hartikaisen että Kasperī Tāntun kohdalla tätä hybristä loivat ja vahvistivat samat ihmiset, jotka loivat heille uusia mahdollisuuksia: hyvää tarkoittavat osakuntatoverit, Mikkelin sivistyneistö ja myös Kasperī Tāntun nuoret ihailijat työläisnuorison keskuudessa.

Molemmissa tarinoissa sortumista edeltävät uudet aloitukset: Pekka katosi välillä salaperäisesti, mutta palasi uudelleen opintoihin ja osakuntaelämään. Järnefeltin tulkinnan mukaan hän yritti vielä ennen kuolemaansa parantaa elintapojaan ja saada opintojaan päätökseen. Kasperī Tāntulle työväenliike antoi mahdollisuuden uuteen alkuun, vaikka samalla hän ilmeisesti sotkeutui monimutkaiseen ideologiseen kaksoiselämään. Hän oppi liian myöhään, että sisällissodassa tämä taikinkääntöpeteli ei enää toiminut.

Olivatko Pekka Hartikaisen ja Kasperī Tāntun lahjat todellisia? Pekka Hartikaisen osalta tällaista epäilystä ei esitetä. Pääinvastoin Martti Ruudun tutkimuksessa – joka perustuu suurelta osin Pekka Hartikaisen entisten osakuntatovereiden muistitietoon – hänet nostetaan esille oman lahjakkaan ja tarmokkaan toveripiirinsä etevimpänä edustajana. Hänestä olisi ehkä tullut paras kaikista, jos vain häntä ei olisi laulatettu kuoliaaksi.

64 Kipsipää on kuvattu Kasperī Tāntun asunnolla vuonna 1916, valokuva liittyy Martti Väinölän artikkeliin (*Länsi-Savo* 11.1.1957).

Mielipiteet Kasperi Tantun lahjoista ja kyvyistä eroavat eri kirjoittajilla. Toivo Ripatti (1960) arvioi hänen tuotantoaan varsin karussa sävyssä palaten lopussa jälleen luonteen heikkouteen: ”Kasperi Tantun tuotanto ei ollut suuri eikä monipuolinen, eikä edes kirjalliselta kannalta arvokaskaan. Lahjoja hänellä kieltämättä oli runojen tekoon, ei juuri suorasanaisten. Ne ulkonaiset olot, missä hän syntymästään haetaan saakka kasvoi ja eli, rajoittivat hänen mahdollisuuksiaan yhtä paljon kuin vähäinen lukeneisuus. Ja luonteen kehittäminen jäi jokseenkin olemattomaksi.”

Raoul Palmgren taas arvostaa varsin korkealle Tantun itseopiskelulla hankitun kirjallisen yleissivistyksen ja pitää häntä yhtenä työväenliikkeen merkittävimmistä runosuomentajista. Muodon taitajana hän toi suomalaiseen työväenkirjallisuuteen merkittäviä vaikutteita kansainvälisestä työväenrunoudesta. Myös Palmgrenin lopullinen arvio kytkeytyy kuitenkin Tantun luonteeseen: ”Mikäli Tantun persoonallisuus olisi ollut selväpiirteisempi, vankempi, itsenäisempi, hän olisi voinut nousta omassa piirissään ensi rivin nimeksi; nyt hän jäi auttamattomasti toiseen rivistöön.”⁶⁵

Toinen erityisesti Kasperi Tanttua luonnehtiva vastakohtapari on lumous ja inho. Lumous liittyy Pekka Hartikaisen ja Kasperi Tantun fyysis-verbaaliseen esiintymiseen, joka välittyy myös aikalaisten muistelmista. Lumouksen vastavoimia ovat kuitenkin inho ja viha. Pekka Hartikaisen tarinaa kertovat vain ne, jotka lumoutuivat hänen laulustaan ja persoonastaan. Kasperi Tantun osalta viha kuitenkin tuodaan monissa muistelmissa suoraan esille, ja se kärjistyi sisällissodan edessä raa’aksi ajolahdiksi.

Kolmas jännite menetettyjen mahdollisuuksien retoriikassa on muistamisen ja unohduksen välillä. Pekka Hartikainen muistettiin sekä sellaisena ihmisenä, joka hän oli että sellaisena, joksi hän olisi voinut tulla. Monista hänen ystävästään ja opiskelutovereistaan tuli merkittäviä henkilöitä suomalaisessa taide- ja tiedemaailmassa (Juhani Aho, Kustavi Grotenfelt, Arvid Järnefelt, Kaarle Krohn), mutta silti häntä muistettiin sukupolvensa suurimpana lupauksena. Martti Ruudun mielestä hänen tarinansa kuvaa kohtalonomaisesti ”rahvaan

65 Palmgren 1966, 320.

matalista majoista” lähteneen ylioppilasnuorukaisen sortumista.⁶⁶ Tällaisena esimerkkitapauksena hänet esitetään myös Matti Klingen ja Laura Kolben kirjassa *Suomen ylioppilas* (1991).

Kasperer Tanttua tuli muistetuksi sellaisena fiktiivisenä henkilönä, joka hän ei ollut koskaan ollut. *Suomen Vapaus*sota kuvissa (1932) ikuisti hänet ”karjalaisena punapäällikkönä”. Hänen todelliset saavutuksensa sen sijaan painuivat unohduksiin vuosikymmeniksi. Nuoret kommunistit hylkäsivät sisällissodan jälkeen kokonaan porvarillisen taiteen, jonka traditiota Kasperer Tanttua oli heille halunnut välittää. Hänen maineensa työväenkirjailijana elvytettiin varsinaisesti vasta Palmgrenin tutkimuksessa, mutta tämä puoli hänen tuotantoaan oli tuntematon monille 1950–60-luvun elämäkertakirjoittajille. Raoul Palmgren esittää Kössi Ahmalan Kasperer Tanttua selkeänä vastakohtana ja ykkösrivin kirjailijana, vaikka hänen tuotannostaan suuri osa jäi julkaisematta ja katosi: Kössi oli vankka, miehekäs ja itsenäinen, kaikkea sitä mitä Kasperin olisi pitänyt olla päästäkseen työläiskirjailijoiden kärkijoukkoon.⁶⁷ Sekä Kössi Ahmala että Kasperer Tanttua etsivät omalla tavallaan uudenlaista työväenluokkaista maskuliinisuutta ja toimivat myös nuoremman polven esikuvina.⁶⁸

Pekka Hartikaisen ja Kasperer Tanttua menetetettyjen mahdollisuuksien retoriikan erot liittyvät sukupolvikokemuksiin. 1880-luvun nuorelle sivistyneistölle avautui paljon uusia mahdollisuuksia, mutta menestyksen takana vaani epäonnistumisen uhka ja se edellytti kompromisseja. Vaikka Pekka Hartikainen sortui viinaan ja velkoihin, hän säilytti tovereittensa mielessä aina nuoruuden ehdottomuutensa, ei koskaan kääntänyt takkiaan eikä suostunut kompromisseihin. 1900-luvun alun nuoret aikuiset sen sijaan joutuivat kantamaan koko elämänsä väkivaltaisten kokemusten ja vaikeiden moraalisten ratkaisujen muistoja sekä perustelemaan niitä itselleen ja muille. Kasperer Tanttua ikätoverit saattoivat projisoida häneen omia häpeän ja syyllisyyden tunteitaan.

Pekka Hartikaisen kapinallisuus muuttui remuavissa laulusilloissa

66 Ruutu 1938, 316.

67 Salmi-Niklander 2005, 106–110; Salmi-Niklander 2006, 96–97.

68 George L. Mosse (1996, 107–123) on tarkastellut uudenlaista, pehmempää maskuliinisuutta saksalaisten 1900-luvun alun sosialistien piirissä.

nopeasti kauppatavaraksi. Monet Kasperin Tantun elämäkertakirjoittajat taas korostavat sitä, että hänelle kaikki oli vain kauppatavaraa: rakkaus, taide, aatteet ja ystävyys.⁶⁹ Toisenlaisen luonnehdinnan esitti nuoruudenystävä P. J. Huuskonen: Kasperin saattoi ”haihattelevaisuutensa” takia muuttaa aatetta tai puoluetta, mutta hänellä oli kuitenkin lämmin sydän, joka välillä ”läikähteli yli äyräittänsä”.⁷⁰

Tantun persoona on painunut lähtemättömästi myös niiden ihmisten mieliin, jotka ovat halunneet unohtaa koskaan tunteneensa häntä.⁷¹ Toivo Ripatti korostaa Tantun luonteen heikkoutta, hänen lahjojensa heiveröisyyttä ja saavutustensa mitättömyyttä. Lisäksi hän eli elämänsä loppuun siinä käsityksessä, että Tanttu oli yrittänyt saada hänet surmatuksi. Muistelmansa⁷² lopuksi hän kuitenkin esittää tutkijoille salaperäisen velvoitteen: ”Hänen psykestään olisi mielestäni aiheellista kirjoittaa vaikka tieteellinen tutkimus, niin omituinen luonne hän oli. Itsekin hän sanoi olevansa todellinen bohemi.” Menetettyjen mahdollisuuksien retoriikka voi johdattaa tutkijan yhä uusien avoimien kysymysten labyrinttiin, mutta myös avaamaan pölyttyneitä arkkuja historian unohdetuilla syrjäkujilla.

69 Esimerkiksi Toivo Ripatti esittää tällaisen luonnehdinnan Kauko Arkon artikkelissa (*Savon Sanomat* 13.12.1959): ”Puolue, uskonto, vieläpä toveruussidekin ja muu niiden mukana oli hänellä heikoissa kantimissa.” Samansuuntaisen luonnehdinnan esittää myös Eino Cederberg ilmeisesti Toivo Ripattiin viitaten.

70 Huuskonen, *HS* 1961.

71 Esimerkiksi Eino Cederberg ei elämäkerrallisessa esseessään (1960) tuo mitenkään esille sitä, että hän mitä todennäköisimmin oli tavannut Kasperin Tantun työskennellessään 1910-luvulla Mikkelissä opettajan sijaisena.

72 Toivo Ripatin muistelmä Kasperin Tantusta 1960, Kirjallisuusarkisto.

ARKISTOLÄHTEET

Hirvensalmen kotiseutuyhdistys/Raija Tantt: Toivo Ripatin haastattelu 1976

P. J. (Pekka) Huuskosen arkisto, Marjut Huuskosen hallussa

Kansalliskirjasto, käsikirjoitusosasto

Savo-karjalaisen osakunnan arkisto

Savo-Karjalainen

Historiikki 1890

Pöytäkirjat 1880–1886

Lainarahaston asiakirjat

Kansan Arkisto

Helsingin nuorisoseuran arkisto

Opintopiirin pöytäkirjat 1917–1918

Vuosikertomus 1918

Teuvo Raskun arkisto

Otto Sääksen haastattelu 1979, litteraatiot

Kirjallisuusarkisto

Kasper Tantt: Toivo Ripatin muistelmä 1960

(alkuperäiskappale on Raija Tanttun hallussa)

Mikkelin maakunta-arkisto

Hirvensalmen kirkonkirjat

Hirvensalmen maamiesseuran arkisto

Otavan opiston arkisto

Suur-Savon Nuorisoseurojen Keskusseuran arkisto 1909–1917

PAINETUT LÄHTEET

Aho, Juhani [1889] 1997. *Helsinkiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Cederberg, Eino. Erään runoilijan tarina vuosikymmenien takaa. *Helsingin Sanomat* 1960.

Hannula, J. O. 1956. *Suomen Vapaussodan historia*. Viides painos. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Huuskonen, P. J. *Pekka Huuskonen 1880–1963*.

Huuskonen, P. J. Kasper Tantt. *Helsingin Sanomat* No 314, 1961.

Järnefelt, Arvid [1893]1965. *Isänmaa*. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Järnefelt, Arvid 1928–1930. *Vanhempieni romaani 1–3*. Söderström.

Käy eespäin: valikoima suomalaista työväenrunoutta. (Toim. Hilikka Ahmala & alii.) Helsinki: Tammi.

Marttila, Martta. Lisiä Kasper Tanttun kuvaan. *Helsingin Sanomat* [1960?].

Nurmi, Timo 1998. *Suuri suomen kielen sanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.

Sepeteus. Muistoja Helsingin sos.dem. nuorisoseuran kahvila-ajoilta. – *Helsingin sos.dem. nuorisoseuran 20-vuotisalbumi* 1899–1919.

Suomen Kuvalehti 27.7.1918.

Suomen Vapaussota kuvissa 2 1934. (Toim. Lauri Malmberg & alii.) Helsinki: Otava.

- Suomen ylioppilaskunnan albumi Elias Lönnrotin kunniaksi, hänen täyttäässään kahdeksankymmentä vuotta 9.4.1882.* Helsinki: Suomen ylioppilaskunta.
- Tanttu, Kasperi 1912. *Sonetteja*. Hämeenlinna: Karisto.
- Tanttu, Kasperi 1913. *Nuoresta sydäimestä*. Mikkeli: Valonvalta.
- Tanttu, Kasperi 1917. *...Vain kaksi*. Helsinki: Kustannusliike Sana.
- Valtasaari, V. E. Muistoja hirvensalmelaisesta runoilijasta Kasperi Tantusta. *Länsi-Savo* 30.11.1961.
- ”Vanha herra”. Kasperi Tanttu, hirvensalmelainen runoniekka ja kotipitäjänsä historioitsija. *Länsi-Savo* 12.11.1955.
- Varto, Tyko 1998. *Vallankumouksen virkamies. Valkoisten vanki*. Helsinki. *Viikko* 1915–1917.
- Väinölä, Martti 1957. Kasperi Tanttu ja hänen runoratsunsa I – III. *Länsi-Savo* 11.–31.1.1957.
- Wilde, Oscar [1891] 1982. *Dorian Grayn muotokuva*. Suom. Kai Kaila. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

KIRJALLISUUS

- Aho, Marko 2003. *Iskelmäkuninkaan tuho. Suomi-iskelmän sortuvat sankarit ja myyttinen sankaruus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gagnier, Regenia 1991. *Subjectivities. A History of Self-Representation in Britain, 1832–1920*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Klinge, Matti & Kolbe, Laura 1991. *Suomen ylioppilas*. Helsinki: Otava.
- Korjus, Olli 2008. *Hamina 1918. Nimi nimeltä, luoti luodilta*. Jyväskylä: Atena.
- Kukkonen, Jukka 2008a. Valokuvajaajat sisällissodassa. Katsaus valokuvaperinteeseen. *Punamustavalkeaa*. Helsinki: Valokuvataiteen museo.
- Kukkonen, Jukka 2008b. Punamustavalkea. Kuvaessee. *Punamustavalkeaa*. Helsinki: Valokuvataiteen museo.
- Kunnas, Tarmo 2008. *Paha. Mitä kirjallisuus ja taide paljastavat pahan olemuksesta*. Jyväskylä: Atena.
- Kuujo, Erkki 1971. *Entisajan Mikkeli. Mikkelin kaupungin vaiheita 1838–1917*. Mikkeli.
- Mosse, George L. 1996. *The Image of Man. The Creation of Modern Masculinity*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Palmgren, Raoul 1966. *Joukkosydän. Vanhan työväenliikkeen kaunokirjallisuus II*. Porvoo & Helsinki: WSOY.
- Peneff, Jean 1990. Myths in life stories. Teoksessa *Myths We Live By*. Toimittaneet Raphael Samuel & Paul Thompson. London & New York: Routledge.
- Rinta-Tassi, Osmo 1986. *Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Ruutu, Martti 1939. *Savo-karjalaisen osakunnan historia II 1857–1887*. Porvoo & Helsinki: WSOY.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2005. ”Villien voimain kaihoisa mieli.” Lennart Berghällin lyhyt ja

pitkä elämä. Teoksessa *Elämää arkistossa. Kansan Arkisto 60 vuotta*. Toimittanut Marita Jalkanen. Helsinki: Yhteiskunnallinen arkistosäätiö.

Salmi-Niklander, Kirsti 2006. Suurlakon lapset. 1910-luvun työläisnuorison avainkokeuksia ja moraalikeskustelua. Teoksessa *Kansalaisvaikuttaminen ajassa*. Toimittaneet Inkeri Ahvenisto ja Kirsi Mäki. Väki voimakas 19. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Sedgwick, Eve Kosofsky 1991. *Epistemology of the Closet*. New York & London: Harvester Wheatsheaf.

Sulkunen, Irma 2004. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Turunen, Mirja 2005. *Veripellot. Sisällissodan surmatyöt Pohjois-Kymenlaaksossa 1918*. Jyväskylä: Atena.

SUULLISET TIEDONANNOT

Jukka Kukkonen, Valokuvataiteen museo, 18.11.2008

Antti Miettunen, Kansallisarkisto, 17.12.2008